

Sprog & Samfund

Nyt fra Modersmål-Selskabet 2019/2

TEMA: SROGPURISME – DIALEKTER

Michael Bach Ipsen

Sort sol – stæretæk – en septemberaften i Rudbøl sydvest for Tønder.

Rigdom i grænselandet

Grænselandet, for nu at bruge et næsten neutralt udtryk, har og har haft en overordentlig stor betydning. Dykker man ned i områdets historie, er der mange ting at glæde eller ærgre sig over, men også meget at lære af.

I store dele af det område der er og især har været under dansk styre, har man talt dansk og for mange vedkommende følt sig dansk – også før 1800-tallet som historikeren Adam Wagner vistnok må siges at have argumenteret overbevisende for. Men mere eller mindre uproblematisk har man mange steder talt forskellige sprog og især forskellige dialekter. Man gik op i andre tilhørsforhold, især loyaliteten mod sin fyrste.

Der er mange eksempler på at sproget *kan* komme til at spille en rolle ikke blot som det sprog hver især nu engang taler, men som en identitets-, solidaritets- eller ligefrem en loyalitetsmarkør. »Hvis du vil være og regnes som én af os, må du lære vores sprog.«

Heldigvis kan man tilhøre flere grupper på én gang, f.eks. både være dansker og sønderjyde. Og man kan sagtens tale dansk og være tro mod en tysktalende fyrste, eller være f.eks. engelsk- eller

tysktalende og være loyal mod den danske befolkning som man bor iblandt. Det er der utallige eksempler på i grænselandets historie. Måske har det især været sådan i de lutherske lande fordi man lægger vægt på både modersmålet og loyaliteten mod kejseren, dvs. det samfund og den øvrighed der nu engang er hvor man bor. Sådan har det også været i grænselandet – det meste af tiden.

En fredelig sameksistens med forskellige sprog og dialekter er altså mulig. Det gælder såvel forholdet mellem regent og folk som forholdet mellem indbyggerne indbyrdes. Det er heldigvis hvad vi ser i dag både i grænselandet og i forhold til vores naboer i øst og nord. Så kan kræfterne bruges på natur, kultur, erhverv – og afslapning.

Særligt i grænselandet har den sproglige rigdom trivedes, og områdets sprog og dialekter giver mulighed for utallige synsvinkler.

Derfor glæder Modersmål-Selskabet sig over at kunne invitere til konferencen *Sprog og dialekter i grænselandet* den 5. oktober – og til overrækkelse af Modersmål-Prisen i Sønderjylland søndag den 15. september kl. 12. **R.**

Modersmål-Selskabets bestyrelse

Kst. fmd. Georg Adamsen formand@modersmaalselskabet.dk
Næstfmd. Ulla Weinreich usw@modersmaalselskabet.dk
Kasserer Michael Bach Ipsen kasserer@modersmaalselskabet.dk

Øvrige medlemmer

Annette Lassen
Ellen Eg Korsholm
Ingrid Carlsen
Jonas Lage Roelsgaard
Mads Peter Aagard Madsen
Michael Ejstrup

Suppleanter til bestyrelsen

Carl Jørgen Nielsen
Mia Bang Nedergaard

Modersmål-Selskabets sekretariat

v. Georg Adamsen
Kærvænget 28A, Gl. Sole
8722 Hedensted
Tlf. 21 860 864
sek@modersmaalselskabet.dk
E-mail afsendes også fra sek@modersmaalselskabet.org
CVR-nr. 76824215
Sekretariatet er lukket i uge 28–30 og delvist lukket i
resten af juli og august.

Kontingent og betaling

Oplys altid medlemsnummer (se bagsiden), navn og
adresse.

Danmark

Kontingent/abonnement: 250 kr.
Giro: kortart 01 – kontonr. 667 6901
Netbank: Reg.nr. 9570, kontonr. 667 6901
MobilePay: 35556

Grønland, Færøerne og udland

Kontingent/abonnement: 250 kr. + portotillæg 150 kr.
Danske Bank
Account No: 9570 – 6676901
SWIFT/BIC: DABADKKK
IBAN: DK8030000006676901

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse
og udvikling af modersmålet som en grundlæggende for-
udsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes
ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryks-
fuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift –
med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse
vedrørende det danske sprog.

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk
Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Sprog & Samfund – Indhold

Juni 2019 (37. årgang nr. 2)

- 1** Rigdom i grænselandet
- 3** Genrejsningen af dansk, datter af islandsk
- 6** Renæssance for Modersmål-Selskabet
- 9** Ved Henrik Muncks død
- 11** Skøn samling med vendelbomål og -koncert på
Dronninglund Gymnasium i Vendsyssel
- 12** Københavnsk – en dialekt med specielle træk
- 14** Er det for sent med dansk sprogteknologi?
- 16** Språkforsvarets to priser uddelt
- 17** Spændende buket af sprogblomster pirrer
sanserne
- 17** Har du betalt kontingent for 2019?
- 18** Ny plaij å synnejysk
- 19** Sprog og dialekter i grænselandet
- 20** Modersmål-Prisen 2019
- 20** Kalender
- 20** E-mailadresser efterlyses

Temaer

Sprogkonference 1 & 19; Medlemsmøde 3–5; General-
forsamling 6–8; Mindeord 9–10; Dialekter 10–13; Sprog-
dagen 14–15; Søsterforeninger 16; Boganmeldelse
17; CD-anmeldelse 18; Sprogkonference 19; Moders-
mål-Prisen 20

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, Sprog & Samfund,
udkommer fire gange årligt.
Artikler, der offentliggøres i Sprog & Samfund, tegner
ikke nødvendigvis selskabets holdning.
Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktør

Georg Stubkjær Adamsen
Adresse: Modersmål-Selskabets sekretariat (se spalte 1)
mobil 26 49 80 45 • red@modersmaalselskabet.dk

Korrektur

Michael Bach Ipsen
Ulla Weinreich
Redaktøren

Layout

Georg Adamsen

Tryk

Jypa, Frederikshavn

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)
ISSN 2246-4212 (PDF)

Genrejsningen af dansk, datter af islandsk

Islandsk sprogpurisme i Danmark i 1800-tallet

Annette Lassen @ annlass@hum.ku.dk

Kaj Nielsen-Gøgsig

Lektor Annette Lassen, der blev valgt ind i bestyrelsen på generalforsamlingen i maj, er ekspert i islandsk og forsker aktuelt i oldtidssagaernes oprindelse og udvikling og sagaoversættelsernes historie i Danmark. Hun er en af de humanistiske forskere, der har stor gennemslagskraft i samfundet. For sprogpuristerne i 1800-tallet var tyske ord »fremmedelementer«.

Danske romantikeres begejstring for Islands sprog og gamle litteratur er velkendt. Mindre kendt er det måske, at en række toneangivende kulturpersonligheder i Danmark med islandsk som

virksom medicin forsøgte at rense og derved redde det danske sprog fra en snarlig død. Det danske sprog var igennem århundrederne blevet korrumpet af udenlandsk, særlig tysk, indflydelse, men det skrantende sprog mentes at kunne reddes ved direkte sproglig transfusion af ord og udtryk fra islandsk.

En lille bog fra 1766

Bekymringerne over sprogets tilstand var allerede begyndt i 1700-tallet. I 1766 udkom en lille bog, *Tanker om det Danske Sprogs nye og gamle Tilstand og Forbedring til og i sær til alle fornuftige og ærlige lærde og retsindige Danske Mænd*, af en anonym forfatter, som skrev, at det danske sprog var ødelagt af fremmed indflydelse. Nordens oprindelige sprog var ifølge forfatteren identisk med samtidens islandske sprog. Det »gamle Sprog [var] ordentligere, rigere, og med et Ord, langt meere fuldkomment« end 1700-tallets dansk. For at redde det danske sprog slog forfatteren til lyd for en sprogrensning, som skulle føre sproget tilbage til sin oprindelige form.

Rasmus Rask

Med sin vægt på islandsk var den anonyme forfatter knap 50 år for tidligt på færde. Men da Rasmus Rask i 1811 udgav den første grammatik til islandsk, *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*, blev hans tanker gentaget og uddybet. Her beviste Rask gennem studier af islandsk og ad komparativ sproglig vej, at det tyske sprog *ikke* var det danske sprogs moder, hvad man hidtil havde ment: At de nordiske sprog, dansk, svensk, norsk og færøsk, »nedstamme fra Modersproget Islandsk, er saa indlysende, at det ikke trænger til vidtløftige Beviser« (1811: xvii). Islandsk var ifølge Rask »vore Fædres [...] gamle nordiske sprog« (1811: v), som samtidens islændinge stadig talte. Dansk var med andre ord en datter af islandsk, og tysk reduceret til en fjern slægtning. Dermed var tyske ord i sproget i endnu

højere grad end før at betragte som fremmedelementer. Hvis islandsk er det danske sprogs moder, ville udskiftningen af tyske ord med islandske restituere dansk til et mere oprindeligt sprogrin.

P.E. Müller

Samme år som Rask udgav sin grammatik, i 1811, udskrev Københavns Universitet en prisopgave, der lød: »Hvad Indflydelse vilde det islandske Sprogs Studium have paa vort nuværende Skriftsprog Dannelsen, og hvorledes kan hint forsømte Studium bedst fremmes iblandt os?« Professor i teologi og senere biskop, P.E. Müller, afleverede en besvarelse, der udkom i 1813 under titlen *Om det islandske Sprogs Vigtighed*, hvor han også plæderede for en effektiv rensning af det danske sprog: »Tyskagtige Udtryk« og sproglige fremmedelementer skulle lues bort, i sproget skulle i stedet plantes islandske ord og udtryk. Det danske skriftsprog stod nemlig for Müller tilbage for det islandske sagasprogs »Rigdom, Bestemthed, Kraft og Velklang« (1813: 47). Derved kunne man nærme sig sprogets tabte skikkelse, Nordens »Ursprog«, som ifølge Müller var identisk med samtidens islandske sprog.

Som arbejdsredskab til sprogrensning tilvejebragte Müller en lang liste over ord, hvoraf sproglige redningsmænd kunne plukke islandske neologismer til det skrantende dansk, f.eks.:

aarsæl (*ársæll*), lykkelig
det bærer (*byrja*), der kommer god sejlvind
Havnløshed (*hafnleysi*), havnløs kyst, det at
mangle en havn
Hærklæde (*herklæði*), rustning
Reenlivsmænd (*hreinfismenn*), asketer
hufæste (*hugfesta*), at lægge sig på sinde
Huskud (*hugskot*), tanke
koldne (*kólna*), at køles
Mandgiern (*manngjörn*), mandegal
Ordhvas (*orðhvass*), skarp i tale
qvindsom (*kvensamr*), pigeglad
Sagnemand (*sagnamaðr*), historieskriver/
fortæller
vidløs (*vitlaus*), dum
Ætmænd (*ættmenn*), slægtninge

De nye ord, alle lette kalkeringer over islandske ord, skulle introduceres via sagaoversættelser.

C.C. Rafn

Müllers værk udkom på det rette tidspunkt. I første halvdel af 1800-tallet blomstrede interessen for Islands middelalderlitteratur i Danmark. 1819–21 udgav Knud Lyhne Rahbek to bind med oversættelser af islændingesagaer (*Nordiske Fortællinger*). 1821–26 udgav C.C. Rafn tre bind med oversættelser af oldtidsagaer (*Nordiske Kæmpe-Historier*). 1826–29 udgav Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab elleve bind med kongesagaer på dansk, blandt andet oversat af C.C. Rafn og N.M. Petersen. Endelig udkom i årene 1839–44 N.M. Petersens oversættelser af ti islændingesagaer i fire bind (*Historiske Fortællinger om Islændernes Færd hjemme og ude*). Müller formulerede med andre ord sin praktiske metode til dansk sprogrensning, umiddelbart før bogmarkedet flød over af danske sagaoversættelser, og hans metode blev sandsynligvis anvendt af samtlige sagaoversættere i Danmark i perioden, selvom de ikke alle gør rede for tankerne bag deres oversættelser.

I sine oversættelser, 1821–26, introducerede Rafn en række nye islandske ord i det danske sprog, f.eks.:

Skigaard (*skíðgarðr*), et gærde
Skale (*skáli*), et langhus
Galder (*galdr*), magi
Fjæder (*fföturr*), en lænke
Vala (*völva*), en spåkone
Drage (*dreki*), et krigsskib
Ildgjerningsmænd (*illgerðamenn*), forbrydere

Omend Rafn ikke kan siges at have plukket direkte fra Müllers liste, er metoden den samme. Der introduceres en række nye ord og udtryk direkte fra den islandske original.

Det første bind af Rafns *Nordiske Kæmpe-Historier* blev mødt med begejstrede anmeldelser af blandt andre Rahbek, der i *Tilskueren* netop kommenterede sproget:

Vort gode danske Sprog er paa senere Aar ved manghaande fremmede Indblandinger og Tilsætninger, omtrent i samme Grad blevet E u r o p æ e r s

T u n g e m a l . [...] saaledes optage vi saa mange og mangehaande udenlandske Ord, Vendinger og Talemaader i vort Sprog, at der efterhaands bliver alt mindre og mindre dansk deri; om man i al denne babylonske Sprogblending nu efterhaanden indbragte noget mere ægtedansk, enten det saa var af vore Fædres Sprog eller af vor endnu ikke ganske udanske Almues, skulde der ved da være saameget tabt? (1821: 694)

N.M. Petersen

Den eneste af tidens oversættere, der gjorde rede for de sproglige principper var N.M. Petersen, som fra 1845 blev den første professor i nordisk på Københavns Universitet. I sine oversættelser anvendte han konsekvent islandske ord for islandske begreber og ting. Eksempler på islandske låneord, sagaord eller islandismer af Müllersk tilsnit er:

haandsæle (*handselja*), love eller overgive nogen/noget med håndslag
dele (*deila*), proces eller strid
hvas (*hvass*), i omtale af hårdt vejr; »hvast Vejr«
idrætsmand (*íþróttamaðr*), en mand med fysiske og digteriske talenter
sid (*siðr*), lang eller langt nedhængende
stadfæste sig (*staðfesta sik*), at slå sig ned/bo-sætte sig
Landsæde (*landseti*), fæstebonde
ætstor (*ættstórr*), om folk af en stor og betydningsfuld slægt

I de tilfælde, hvor der manglede et dansk ord, lånte Petersen direkte fra det islandske sprog. Der findes ikke et dansk ord for »Eksempel«, konstaterede han, og i stedet for at indføre »Vedspil« efter det tyske »Beispiel«, brugte han »Dømme« efter det islandske »dæmi«.

Resultatet af puristernes anstrengelser

Petersens indførelse af islandske ord og begreber var, som hos Müller, udtryk for en sprogpolitisk handling og del af et større skandinavistisk projekt. Vil et folk forstå sig selv, må det have indsigt i fortidens sprog, for sproget er »Folkets inderste Sjel«. Med de sproglige tiltag skulle det hærdes og rustes,

for Petersen var, skrev han i det sidste bind af sagaoversættelserne, overbevist om, at det danske sprog gik sin undergang i møde, at det tyske sprog rykkede nordpå mod den danske grænse, som lå åben.

Müller var ikke pessimist som Petersen, der nedfældede sine tanker om sproget i tiden op til den første slesvigske krig, men ligesom Petersen var Müller overbevist om, at det danske folk igennem sagaoversættelser, med indførelser af gamle islandske ord, ville blive »fortrolig med det gamle Nordens Aand«.

Ved 1800-tallets midte var det islandske sprogs vigtighed for dansk sprog og kultur blevet så vel-etableret en sandhed, at man argumenterede for at lade det indgå i skoleskemaet som Nordens antikke sprog, oldnordisk. I 1871 kom islandsk på skoleskemaet i gymnasieskolen, hvad det vedblev at være frem til 1935.

Men hvor vigtige disse sprogpoltiske sagaoversættelser end var i første halvdel af 1800-tallet, må man konstatere, at det ikke lykkedes puristerne at påvirke det danske sprog i nogen videre udstrækning. Dansk blev, som bekendt, hverken rensat eller reddet fra tysk indflydelse via indførelsen af islandske ord og udtryk, og den islandsk funderede sprogpurisme og de islandske neologismer kom aldrig til at påvirke sproget i bredere kredse i Danmark, omend en række af ordene har vundet indpas i sproget. Men selvom Müller og hans disciple ikke havde held til at genrejse den islandske moders danske datter igennem udryddelsen af tyske ord og udtryk via indoptagelsen af islandske ditto, så havde de dog held til at etablere en særlig puristisk stil i danske sagaoversættelser. Denne blev så dominerende i sagaoversættelser, at den indtil for nylig blev anset for at være en ægte, en autentisk sagastil, selvom det ideologiske og sprogpoltiske grundlag for længst er glemt. ■

Annette Lassen, ph.d. i norrøn filologi, er lektor ved Institut for Nordisk og Sprogvidenskab, Københavns Universitet. Blandt hendes mange udgivelser er *Odin på kristent pergament* (2011; baseret på ph.d.-afhandling fra 2003) og *Islændingesagaernes verden* (2017).

Renæssance for Modersmål-Selskabet

Generalforsamlingen 2019

Hele syv nye blev valgt ind i Modersmål-Selskabets ledelse på den nyligt afholdte generalforsamling, som havde færre deltagere end normalt: fem bestyrelsesmedlemmer og to suppleanter. Den gamle bestyrelse er overbevist om at det vil føre til en renæssance, en fornyelse med udgangspunkt i det gamle. Der var flere forskellige årsager til denne store udskiftning, men det kommer vi tilbage til.

På bestyrelsens vegne foreslog Ulla Weinreich, der var blevet valgt som formand så sent som den 22. maj, cand.jur. Kirsten Olsen som dirigent, og hun konstaterede, at generalforsamlingen var beslutningsdygtig.

Bestyrelsens beretning

Ulla Weinreich aflagde en længere beretning, der kan læses i sin fulde længde på hjemmesiden,* men her blot refereres i en stærkt forkortet og redigeret udgave af hensyn til spaltepladsen. Først og sidst takkede Weinreich de mennesker og fonde, der har støttet Selskabet i det forløbne år. Året har været et travlt år, som det er fremgået af Sprog & Samfund (S&S).

Udskiftninger I bestyrelsen har der været en ekstraordinært stor udskiftning. Efter næsten 20 år i bestyrelsen og årbogsudvalget udtrådte Claus Tilling tidligere på året.

Claus har en stor paratviden inden for dansk sprog, litteratur og retorik i teori og praksis – og et stort netværk inden for sine fag, da han har uddannet flere generationer af lærere. Han har været arbejdende medlem af årbogsudvalget fra år 2000 til 2018, har flere gange skrevet artikler til selskabets årbog og blad og præsenteret årbogen til årbogsmøderne og på Hald Hovedgaard.

* Den fulde beretning kan læses på hjemmesiden: <https://bit.ly/beretning-for-2018>.

© Kaj Nielsen-Gøgsig

Claus Tilling, der her viser Jørn Lunds anmeldelse af årbogen *Hilseformer og høflighed*, sad i årbogsudvalget i næsten 20 år og bidrog ofte ved årbogspræsentationerne som her i Møstings Hus bag Frederiksberg Rådhus, hvor Claus styrede debatten. Blandt øvrige tillidshverv må især nævnes, at Claus Tilling, udpeget af Modersmål-Selskabet, var medlem af Dansk Sprognævns repræsentantskab i 2001–2007.

... En hjertelig tak til Claus for hans arbejde! Claus kunne desværre ikke deltage i generalforsamlingen, men vi har vedtaget at udnævne ham til æresmedlem.

Desværre måtte Weinreich også orientere generalforsamlingen om, at Selskabets kasserer og næstformand Adam Hyllested havde nedlagt alle sine hverv den 23. marts 2019. Det viste sig, at der var »betydelige mangler i regnskabsførelsen fra oktober 2018,

hvor Adam overtog regnskabet fra den tidligere kasserer Kirsten Fenger«. Værre var, at der kun var søgt en enkelt fond i 2018, hvilket tydeligt ses i årsregnskabet. Bestyrelsen var af den opfattelse, at Adam og daværende formand Mette Bjørnvig Kaufmann i realiteten begge havde ansvar for fondsansøgningerne og altså i praksis udgjorde Fondsudvalget. Bestyrelsen lagde dog ikke hele skylden på dem, men rettede også blikket indad:

Når vi ser tilbage, burde vi langt tidligere have undret os over og reageret på, at bestyrelsen ikke på sædvanlig vis blev holdt orienteret mundtligt og skriftligt.

Bestyrelsen havde allerede på sit møde den 30. april besluttet, at den ville vedtage en ny forretningsorden efter generalforsamlingen for at forhindre, at noget tilsvarende skulle kunne ske igen.

Den 22. maj trådte formand Mette Bjørnvig Kaufmann tilbage og forlod bestyrelsen sammen med næstformand Peter Michael Hornung og bestyrelsesmedlem Bo Tao Michaëlis. »Den umiddelbare anledning var uenighed om, hvordan vi skulle formulere os om det forgangne år, men den dybere liggende årsag var uenighed om ledelsesprofilen i Selskabet«, lød det fra Ulla Weinreich, der blev konstitueret som formand samme aften.

Den 29. marts i år blev Michael Bach Ipsen valgt til ny kasserer. Med baggrund i sin erfaring som kasserer i andre foreninger udarbejdede Michael hurtigt regnskabet fra oktober 2018, indrettede et kontosystem, bogførte alle bilag og opstillede regnskabet til generalforsamlingen. I håb om at fondsbidragene kan nærme sig de tidligere år har et hurtigtarbejdende udvalg bestående af kassereren, sekretæren og Ulla Weinreich ikke alene sendt de sædvanlige fondsansøgninger, men også nogle ansøgninger til nogle få emnebundne fonde, som Selskabet ikke tidligere har søgt.

Efter at have revideret regnskabet for 2018 ønskede Selskabets mangeårige revisor, Bent Pedersbæk Hansen, at give plads til nye kræfter.

Henrik Munck forlod i 2015 Modersmål-Selskabets bestyrelse, men blev valgt som æresmedlem. Henrik Munck er desværre ikke længere iblandt os:

Den 5. maj i år døde vores æresmedlem Henrik Munck 86 år gammel efter kun fem ugers alvorlig sygdom, han, der ellers aldrig havde været syg. Ved begravelsen var Farum Kirke fyldt til bristepunktet. Som et tidligere bestyrelsesmedlem i Modersmål-Selskabet skrev om Henrik: »Altid hjertevarm. Altid fornuftig. Altid ordentlig. Ære være hans minde.« Vi vil savne Henrik, hans energi, kreativitet og dybe indsigt.

Blandt medlemmerne sker der også udskiftninger, men Selskabet har dog fortsat ca. 375 medlemmer.

Årets aktiviteter Selskabets aktiviteter består dels i udgivelsen af årbogen og medlemsbladet S&S, dels i en række tilbagevendende arrangementer suppleret af et eller to nye hvert år.

2018-årbogen *Ord og naboer i Norden* har vist sig at være et populært valg, som man kan læse om i tidligere numre af S&S. Georg Adamsen er ikke blot ansvarshavende redaktør for S&S, men tilrettelægger også bladet grafisk. I 2018 blev bladet lettere moderniseret. Der udkommer fortsat fire numre om året.

Formanden rettede en stor tak til såvel redaktion som alle de skribenter, der har muliggjort Selskabets udgivelser.

Der er udførlige referater i S&S af vores altid meget velbesøgte arrangementer, og Ulla Weinreich gav et resumé heraf i beretningen, der som nævnt kan læses på hjemmesiden.

Overrækkelsen af Modersmål-Prisen er et højdepunkt i årets løb og en del af Selskabets medlems-tilbud siden 1980. Den 24. september gav vi prisen til revyforfatteren Carl-Erik Sørensen.

På Bogforum møder Selskabet ikke alene medlemmer og tidligere prismodtagere, men også årbogsforfatterne. Selskabet tror, det er vigtigt, at man her kan få en snak med hinanden. Tre dage er medlemmer af bestyrelsen på standen, sælger bøger og modtager indmeldelser, bistået også sidste år af vores faste hjælpere Verner Bylov Larsen og Lars Danemand. Formanden takkede bestyrelsen og det øvrige bogmessehold.

Udgivelsen af årbogen *Ord og naboer i Norden* blev fejret den 28. november i Vartovs store sal. Der måtte flere gange stilles ekstra stole frem, men flere

Ib Grønbech, vendelbosanger og sangskriver, fortalte om sit liv som kunstner og sang bl.a. *Containeren*. Grønbech har lige udgivet sin 10. CD med titlen *På den anden side*.

gik alligevel forgæves. Mange unge mennesker gæstede os. Indtrykket fra aftenen er, at man bare skal kaste sig ud i det og vænne sig til de andre sprog med fantasi og åbenhed. Det enestående nordiske sprogfællesskab har meget at give (læs mere i S&S 2018 nr. 4). Erik Skyum-Nielsen holdt et veloplagt og oplysende foredrag (se S&S 2019 nr. 1), mens fem årbogsforfattere bidrog med indlæg.

På Den internationale modersmålsdag den 21. februar satte vi fokus på modersmålet tegnsprog i Danmark. Professor Elisabeth Engberg-Pedersen, der er formand for Dansk Tegnsprogråd, holdt et engagerende foredrag om tegnsprogsforskning. Man kan læse mere herom i S&S 2019 nr. 1.

Den 11. maj holdt Modersmål-Selskabet og Vendsyssel-Gildet en dag i vendelbomålets tegn. Et stort publikum hørte Ib Grønbech synge sine populære dialektsange og fortælle om sit liv med dem, vi sang fællessange på vendelbomål, og flere bestyrelsesmedlemmer fra begge foreninger talte underholdende på den lokale dialekt fra scenen (se s. 10–11).

Bestyrelsesformanden takkede nuværende og tidligere bestyrelsesmedlemmer for indsatsen og rettede en tak til Kaj Nielsen-Gøgsig og Svend Nielsen for at fotografere ved arrangementerne samt til Kirsten Fenger for hjælp med regnskabet.

Kommentar og godkendelse Efter fremlæggelsen af bestyrelsens beretning læste Per Thomas Kaufmann et brev op fra Mette Bjørnvig Kaufmann, hvori hun opfordrede til, at man holdt et vågent øje med bestyrelsen. Der var ikke andre kommentarer, og beretningen blev godkendt.

Regnskab og kontingent

Kasserer Michael Bach Ipsen gennemgik under regnskabsfremlæggelsen hovedtallene i årsregnskabet for 2018. Det mest interessante, men også mest chokerende var årets resultat: et underskud på formelt 95.641,80, men reelt på 195.641,80, idet et fondsbidrag på 100.000 kr. reelt var bevilget i 2017 og dækkede årbogsudgifter i 2017.

Per Thomas Kaufmann gentog, at Mette Bjørnvig Kaufmann ikke mente at have siddet i Fondsudvalget, og at hun derfor fralagde sig ethvert ansvar for de manglende fondsindtægter og lagde ansvaret på den tidligere kasserer alene. Bestyrelsen kommenterede ikke indlægget i lyset af, at Mette Bjørnvig Kaufmann ikke selv var til stede.

Kontingentet for 2020 forbliver uændret 250 kr. for såvel personlige medlemmer som støttemedlemmer.

Valg af bestyrelse og revisor samt Eventuelt

Trods den ultrakorte frist havde den midlertidige bestyrelse opstillet kandidater til de ledige pladser i bestyrelsen, og de blev alle valgt, nemlig

- Lektor, ph.d. Annette Lassen
- Tidl. lærer Ellen Eg Korsholm
- Generalsekretær Jonas Lage Roelsholm
- Cand.mag. Mads Peter Aagaard Madsen
- Redaktionssekretær, ph.d. Michael Ejstrup

Desuden genvalgte Georg Adamsen, Michael Bach Ipsen og Ulla Weinreich. Ingrid Carlsen var ikke på valg.

Som suppleanter valgtes tidligere gymnasielærere, cand.mag. Carl Jørgen Nielsen og forfatter, cand.mag. Mia Bang Nedergaard.

Statsautoriseret revisor Bent Jørgensen blev valgt som foreningsrevisor, mens Verner Bylov Larsen blev genvalgt som revisorsuppleant.

Under Eventuelt besvarede bestyrelsen spørgsmål om ansøgte fonde og markedsføring af medlemsmødet og generalforsamlingen.

Desuden orienterede Ulla Weinreich om den konference, som hun har arrangeret: *Sprog og dialekter i grænselandet* (se s. 19). Den afholdes på Askov Højskole lørdag den 5. oktober 2019. **R.**

Ved Henrik Muncks død

Kirsten Fenger @ kf@modersmaalselskabet.dk

I Modersmål-Selskabet har det berørt os dybt, at Henrik Munck døde den 5. maj.

Henrik Munck debuterede i Modersmål-Selskabet som dirigent ved generalforsamlingen maj 2004, det år, hvor Selskabet den 27. november kunne fejre sit 25 års jubilæum. Samtidig blev han indvalgt i bestyrelsen – efter en livslang ansættelse i Danmarks Statistik, men samtidig også flittig bruger af sproget som fagbladsredaktør og formand for Dansk Fagpresseforening. I 2006 blev han af bestyrelsen valgt til næstformand og sekretær, hvilket han var, indtil han i 2016 som knap 84-årig valgte at træde ud af bestyrelsen.

Allerede i Sprog & Samfund 2004 nr. 3 skrev Henrik sin første artikel, en fornøjelig anmeldelse af Jørn Lunds bog *Den sproglige tilstandsrapport*, 2004, med titlen *Sprogkloge humørpiller*. Den næste blev referatet af jubilæumsfesten i Landstings-salen på Christiansborg: *Modersmål-Selskabet fejrede sine første 25 år*, Sprog & Samfund 2004 nr. 4. Og det blev til mange flere. Specielt kan nævnes en gennemgang af Sprog & Samfunds historie, da tidskriftet fyldte 25 år (Sprog & Samfund 2007 nr. 3). Obligatorisk læsning for den, der en dag vil skrive Selskabets historie.

Som bestyrelsens sekretær var Henrik den, der formulerede dagsorden og referat fra bestyrelsesmøder og generalforsamlinger. Hvis der ved et bestyrelsesmøde var et punkt på dagsordenen, der skulle diskuteres, hændte det ikke sjældent, at Henrik hjemmefra havde tænkt hele sagen igennem og op af sin taske trak en stak A4-papirer til uddeling, så alle kunne læse, hvordan sagen skulle løses.

Udførlige og velskrevne var også hans mange referater fra arrangementer – der jo blev afholdt i København, men derfor skrevet sådan, at også medlemmer i provinsen kunne få glæde af dem.

Henrik Munck var et stort organisationstalant, og f.eks. var det ham magtpåliggende, at bestyrelsen kunne finde nye og spændende mødesteder til medlemsarrangementer og herunder for overrækkelsen

© Sven Branner

af Modersmål-Prisen at finde den rigtige ramme, som havde relationer til prismodtageren. Det gik rigtig godt: Panum Institutet til Peter Lund Madsen, Hofteatret på Christiansborg Ridebane til Nikoline Werdelin, Nordatlantens Brygge på Christianshavn til Anne Knudsen, Det Gamle Radiohus i Rosenørns Allé til Jørn Lund, Jytte Abildstrøms Teater til Susse Wold, Design Museum Danmark til Per Arnoldi, Biblioteket på Rentemestervej, Bispbjerg Bakke til Niels Brunse, DR-byen til Søren Ryge Petersen, Teatersalen i Gladsaxe Gymnasium til Per Vers og Metronomen på Frederiksberg til Julie Fabricius.

Udover en buket blomster og 10.000 kr. blev prismodtagerne også belønnet med en middag efter overrækkelsen af prisen. Hertil medbragte Henrik altid en perfekt hyldestsang og undertiden endog også et menukort formuleret på vers!

Jo, han havde både skriveevne og skrivekløe – og havde som nyuddannet cand.oecon. været ansat som journalist ved Information 1957–1958.

Henrik var et overskudsmenneske. Når vi andre i bestyrelsen eller i medlemskredsen udtalte til ham, at han gjorde et meget stort arbejde for Modersmål-Selskabet, var svaret altid det samme: »Jeg laver kun det, der morer mig.« Og hvis han skulle præsentere sig selv, f.eks. ved en prismodtagermiddag eller som her i sin afskedstale, kunne han fortælle, hvad der interesserede ham:

journalistik, statistik og logistik, der kan oversættes til: leg med ord, leg med tal og leg med leg, altså nysgerrig lyst til at skrive, ordenspræget lyst til at regne og kreativ lyst til at arrangere. (S&S 2016 nr. 2.)

Jeg har haft den glæde som kasserer at have haft Henrik som en uvurderlig samarbejdspartner. Med hans og min fælles interesse for regnestykker var det naturligt, at jeg hen over et år holdt ham orienteret om Selskabets indtægter og udgifter. Groft taget sørgede han for indtægterne (læs: han skaffede fondsmidlerne), og jeg sørgede for at betale regningerne. Og der gik kun få dage i januar måned, inden jeg fik en mail fra ham: »Jeg er så spændt på årets resultat – Hilsen/Med søndagshilsen fra *Henrik i Farum*«. Ingen i bestyrelsen kan glemme næstformandens »Hilsen fra Henrik i Farum«.

Henrik Munck var gennem de 12 år en så stor kapacitet, at det måtte resultere i, at han på Selskabets generalforsamling den 19. maj 2016 som afgående næstformand velfortjent blev udnævnt til æresmedlem ved siden af to af Selskabets stiftere, Gerda Thastum Leffers og Tom Høyem. Han kom ind i Modersmål-Selskabet kort før 25-årsjubilæet, men kunne desværre ikke nå 40-årsjubilæet senere i 2019.

Efter sin fratræden fortsatte Henrik med at følge og vise interesse for Selskabet helt til det sidste. Han havde således sagt tak til som sædvanligt at deltage i årets revisormøde den 27. april, men sygdom forhindrede ham – og få dage efter sov han stille ind. Modersmål-Selskabet er Henrik Munck stor tak skyldig for hans store indsats og engagement. Æret være hans minde! ■

DIALEKTER

Skøn samling med vendelbomål

Michael Bach Ipsen @ mbi@modersmaal

© Svend Nielsen

Fra Modersmål-Selskabet deltog Ingrid Carlsen og Michael Bach Ipsen i arbejdet med at arrangere dialektarrangementet. Her byder de velkommen til de mange fremmødte. Arrangementet bød også på en præsentation af årbogen *Ord og naboer i Norden* ved redaktøren. Han kunne også røbe, at årets årbog vil blive en ny udgave af årbogen fra 2002, *Dialekter – Sidste udkald?* Den er stadig efterspurgt, men har været udsolgt i adskillige år. Den nye årbog udkommer officielt til Modersmål-Selskabets 40-årsjubilæum og udsendes til alle medlemmer i november måned.

Sammen med vores nordjyske venskabsforening Vendsyssel-Gildet drog Modersmål-Selskabet den 11. maj til en fyldt aula på Dronninglund Gymnasium for at afholde et fælles arrangement til ære for vendelbomålet. Ole Nørgaard, formand for Vendsyssel-Gildet, bød velkommen på dialekten, og Modersmål-Selskabets egen vendelbo, Ingrid Carlsen, tilbød at oversætte indslag på rigsdansk til vendelbomål. Det blev dog ikke nødvendigt, for dialekttalende er i virkeligheden tosprogede og forventes at tale og forstå begge dele. Har man derimod rigsdansk som modersmål, er det ikke sikkert, at man har lært at forstå dialekterne endsige tale dem.

Selv fortalte jeg om, hvordan jeg er vokset op med aalborgensisk som modersmål og københavnsk som første fremmedsprog. Aalborgensisk er kun en såkaldt regiolekt med sin egen tonegang, for både grammatik og ordforråd er så tæt på det rigsdanske, at dialekten er noget udtyndet. Omvendt har vendelbomålet mange træk, som er forskellige fra rigsdansk

og -koncert på Dronninglund Gymnasium i Vendsyssel

selskabet.dk

ud over tonegangen (se også &S 2018 nr. 1). I det følgende er eksemplerne kursiveret:

- stødtab i stavelser med sonorant, f.eks. /l m n/, efterfulgt af lukkelyd, f.eks. /t k g p/
rundt, tænk, fængsel, eksperiment, klump, tolk
- klusilspring, lukkelyd, f.eks. /tj/ erstatter stødet i sidste vokal
forbi-tj, fri-tj, se-tj, tid = titj
- særegne ord eller ord med særegen udtale:
pangel (noget kludret)
pullerværk (dårligt udført arbejde, billigt skidt)
gratværk (småsvineri)
fæ'er (fodder)
fump (ubegavet og kluntet mand)
fjætte (fedtet)
måwe (snavset)
brokkenskij (stort roderi, f.eks. på en gårdsplads)
- særlig grammatik, bl.a. han-, hun- og intetkøn
F.eks.: *hund = huj* er hankøn og får -i i bestemt form: *hunden = hujji*

Christen Christensen fra Hundelevev kunne dog fortælle, at selvom det tredje køn ikke har fundet ned til den sydvestlige del af Vendsyssel, hvor han er fra, så havde de ikke spor besvær med at skelne mellem de biologiske køn.

Christen Christensen, der er tidligere skoleinspektør, gjorde opmærksom på, at der kun få steder er forsket så meget i sproget som i Vendsyssel. Arne Espegaard og Vendsyssel Tidende udgav i 1974 en ordbog i 4 bind samt 2 tillægsbind. Christen gav et dristigt eksempel fra ordbogen. En engelsk/amerikansk glose har sneget sig ind i »vort smukke danske modersmål«, nemlig det såkaldte *f*-ord, *fuck*. Det lyder skrækkeligt, når det, især af unge, bruges i tide og utide, sagde han. Engang var han kommet i tanke om, at han i sin barndom havde hørt et lignende ord: *fok* med lukket *o*, eller *fåk* med *å* som i *træk*. Mon de gæve vikinger havde bragt ordet med sig, så der er tale om, at vi har fået det tilbage? Hos

Arne Espegaard fandt han det ganske rigtig:

II *fok fok -e* stød med underkroppen, som når man arbejder i noget sejt med en skovl el. spade; også om handys bevægelse med bagkroppen under parringen. – *a mat ji tre'j fok få hwa' tör're* jeg måtte give tre stød (med spaden) for hver tørv – *fæm' fok, tre'j stø, to'w hop å æ bøøl* (uvist i hvilken forb. »remsen« hører hjemme)

Efter de forskellige oplæg var der fællessang fra VG's sangbog (<https://bit.ly/vg-sangbog>), hvor alle røster i forsamlingen gjaldede akkompagneret af Jutta Engbjerg på klaver. Jutta er fra Hirtshals og tidligere organist. Hun havde ikke behov for noder. Så snart en sangtitel blev nævnt, fyldte tonerne den store aula.

Arrangementets trækplaster og højdepunkt var Ib Grønbech, som i mange år har sunget på vendelbomål og stadig gør det. Vi var alle meget taknemmelige for Ibs gestus til ære for dialekten. Han fortalte, at han blev noget overrasket, da Ingrid Carlsen fra Græsted præsenterede sig i telefonen, og straks tænkte på Lars Løkke, men Ingrid slog hurtigt over i vendelbomålet, og så kan det ellers nok være!

Vendelbomålet er ikke bare en dialekt; det rummer også en særlig lune og humor, som bl.a. kendetegner Ib. Eksempelvis da han fortalte om et værts-hus, han havde været på i København, som vistnok hed D'Angleterre.

Ib var også alvorlig og fortalte mellem de muntre sange om baggrunden for dem med dybe og rørende historier fra både sin barndom, det at blive far og om sygdom. ■

Københavnsk – en dialekt med specielle træk

Michael Ejstrup @ me@modersmaalselskabet.dk

Vesttjyden Michael Ejstrup, der her er fotograferet i København for nogle år siden, er redaktionssekretær ved Folketingstidende og har det sproglige ansvar for de ansatte i Folketingets Administration. I maj 2019 blev Michael Ejstrup, der også er dialektforsker, valgt ind i Modersmål-Selskabets bestyrelse. Ejstrup er også indtrådt i årbogsudvalget.

I denne artikel gennemgår Michael Ejstrup den sidste dialekt, inden han i næste nummer gør status over dialekterne i Danmark. Københavnsk har status som idealet for dansk sprog, men vil det mon fortsætte?

Hovedstadens sprog har igennem flere hundrede år dannet udgangspunktet for sprognormering – og det en ganske voldsom en af slagsen.

Dialekten med størst prestige

Københavnsk er alt andet lige den danske dialekt, der nyder størst prestige. Den fremhæves ofte i medier som rigtigt dansk over for forkert dansk. Taler man, som man gør det i områderne fra Østerbro i

København og op langs kysten mod nord til omkring Humlebæk, bor man i Danmarks smørhul, når det gælder sprognormering. Bor man i Storkøbenhavn, men syd og vest for de omtalte egne, må man nøjes med at få en lidt dårligere bedømmelse af sin dialekt, mens man som dansker uden for Storkøbenhavn må være forberedt på, at alle afvigelser fra den københavnske norm af mange bedømmes som fejl.

Sproglig mangfoldighed trives i Danmark og vil uden tvivl også fremover være en del af vores hverdag. Men skoler og medier har i flere hundrede år brugt københavnsk som rettesnor for rigtigt og forkert dansk – uden at skelne klart mellem skrift og tale. Skriftsproget i skoler og offentlige institutioner er underlagt regler, som Dansk Sprognævn

anviser. På den måde har vi både smag og fine fornemmelser, når det gælder sprog. Mange talere føler sig i den forbindelse utilpasse ved at vælge deres modersmål, når det ikke er københavnsk. Den slags har stor betydning for provinsboernes tro på sig selv og for deres sprog.

Sproget – et våben i kamp om magten

København lå midt i riget, før vi mistede de østdanske områder, Skåne, Halland og Blekinge, i anden halvdel af 1600-tallet, og sproget i København kunne bruges som en slags middelværdi for de meget store forskelle, som sproget dengang bød på. Da København så pludselig blev udkant, blev det med ét endnu vigtigere for københavnerne at sikre, at deres sprog fik og opretholdt en særstatus. Den, der bestemmer over sproget, har et vigtigt og stærkt våben i kampen om magten. Og sådan gik det. Skriftsproget blev låst fast med sproget i københavnsområdet som ideal.

Dialekten københavnsk

Opbygningen af den københavnske dialekt kender alle danskere ganske grundigt, og den kræver næppe nogen yderligere beskrivelse, da den slås fast gennem både medier, uddannelsesinstitutioner og offentlige institutioner. En enkelt detalje skal dog nævnes, som københavnernes sprog er næsten alene om i Danmark – omlægger-tonen. Det er den intonation, hvor de trykstærke vokaler hele tiden får den laveste tone i personens register, hvorefter der sker et tonalt spring til den højeste tone. Lige nøjagtig omvendt af forholdene i talesprogene vest for Høje Taastrup. Det er den tone, som brager igennem, og som de fleste lægger mærke til og måske trækker på smilebåndet af, når en rigtig københavner taler Valbyengelsk.

Fremtiden for københavnsk

Folkeskolen, Danmarks Radio og lignende sproggiganter er fulgt med og har gennem tiden slået københavnsk fast som idealet for dansk sprog, når det er rigtigt, over for provinsens sprog, der får bedømmelsen forkert, når det adskiller sig fra københavnsk. Det bliver spændende for dagens unge mennesker at følge, om denne status kan bevares, da internettet, den voksende digitalisering og globalisering griber om sig med voksende fart. Kan

københavnsk hamle op med de input, som kommer til de unge mennesker med stadigt hurtigere fart og i større omfang fra alle mulige andre retninger? Det kan kun tiden vise.

Københavnsk er ret specielt

Faktisk er der elementer i nogle af de danske dialekter, som er kendetegnet ved at være udbredte i verdens sprog. Eksempelvis står den bestemte artikel foran navneordene i vestjysk og sønderjysk. Det er langt det mest almindelige i verdens sprog, mens det med at sætte den bestemte artikel efter navneordene kun kendes i få sprog, f.eks. svensk, norsk, islandsk, færøsk, rumænsk og koptisk. Vestjysk har tillige et grammatisk kønssystem for navneordene, som minder meget mere om engelsk (det tredje mest talte sprog i verden) end standarddansk; ligesom mandarinkinesisk (det mest talte sprog i verden) heller ikke har noget, der bare minder om standarddansks udviklede bøjningssystemer. På svensk og norsk svækkes k- og g-lyde før fonologiske fortungevokaler til hæmmelyde; det træk kendes i nordjysk og bornholmsk. Bornholmsk har tillige dobbeltbestemthed i form af f.eks. *den stora botten* og *den gamle manijn*, hvilket også er en del af svensk og norsk. Og sådan er der så meget; standarddansk, forstået som københavnsk, er faktisk ret specielt. Om disse mere specielle træk så ad åre må vi se for de på verdensplan mere udbredte som dem, vi kender fra nogle af dialekterne, vil blive spændende at se. Der synes dog internt at være stærke kræfter, der ikke ser med milde øjne på den form for *normalisering*. ■

Stor bevilling fra Nordea-fonden

De kommende år vil Foreningen MegaNørd og sprogforsker Michael Ejstrup turnere landet rundt, få folk til at lytte til sproglige forskelligheder og opfordre alle til at turde tale, som netop de taler. Nordea-fonden støtter med knap fire millioner kroner (<https://bit.ly/ejstrup-bevilling>). »At føle, at man kan tale frit, er en forudsætning for et levende, demokratisk fællesskab og det gode liv«, mener Michael Ejstrup. Læs mere i næste nummer af Sprog & Samfund. **R.**

Er det for sent med dansk sprogteknologi?

Sprogdagen '19 og uddeling af sprogpriser

Peter Michael Hornung

Den teknologiske udvikling taler for, at dine samtalepartnere ude i fremtidens samfund nok ikke er mennesker. Det bliver snarere maskiner! Dvs. robotter. Der skulle allerede være ca. 500 millioner af dem i verden, og i henseende til kapacitet haler de ind på os. For digitaliseringen af vores kommunikationsapparat er i fuld gang.

Men hvor er de små sprog som dansk i denne accelererende sprogteknologiske udvikling? For verdensomspændende firmaer og enorme sociale medier har ingen planer om at benytte et sprog, der kun tales af ca. seks millioner mennesker eller mindre, når de kommunikerer med kunder over hele kloden.

Digitaliseringen og dens nationalsproglige konsekvenser var bare et par af de problemer, som *Sprogdagen '19* havde på sin dagsorden. Hvis man talte de tomme stole i foredragssalen hos Djøf, fik man et godt billede på rækkevidden og aktualiteten af de problemer, der var til debat. For arrangementet var udsolgt.

Sabine Kirchmeier

De, der var så heldige at være med, oplevede en stribe vedkommende foredrag. Den afgående direktør for Dansk Sprognævn, Sabine Kirchmeier, bød velkommen og refererede indledningsvis til en kronik, som hun havde skrevet i Berlingske Tidende for 14 år siden: Dens overskrift var: Vi har brug for en dansk sprogteknologi. Underforstået: Har vi ikke i tide investeret i en national sprogteknologi, vil vi miste vort sprog i konkurrencen med de store internationale sprog, især engelsk, men også tysk, fransk, spansk og japansk.

Kronikken begyndte således:

Dansk er nået til et punkt, hvor vi skal vælge, om vi vil tale dansk eller engelsk til maskiner og programmer. Om vi vil læse og høre dansk eller

engelsk, når vi skal sætte os ind i ny viden. Al diskussion om sprogpolitik er overflødig, hvis ikke sprogteknologien følger med.

Men der mangler en stærk national satsning på dansk sprogteknologi over en 10-årig periode, og det skal være nu. Otherwise, it will be to late.

Måske har Sabine Kirchmeier allerede fået ret i sin gamle prognose. Måske er det allerede for sent?

Peter Juel Henriksen

Det mente den første foredragsholder Peter Juel Henriksen ikke. Titlen på hans foredrag var: *Tal dansk, sagde robotten*. Henriksen er seniorforsker ved Dansk Sprognævn og arbejder med opgaver for Sprogteknologiudvalget. For at belægge sine ord med gode akustiske eksempler havde Peter taget Dennis med, og Dennis var – typisk for konteksten – en robot, der både kunne sige noget, som mennesker forstod, og forstå, hvad der blev sagt til den af mennesker.

Den var ikke større, end at den uden besvær kunne gå på omgang, og mens den vandrede fra person til person, gav foredragsholderen prøver på dens sproglige kunnen. Bl.a. kunne den synge *Den Danske Sang er en klog robot*. Og så kunne den tale. At kunne tale er også at kunne udtale, og vi fik den samme sætning, *Jeg elsker dig*, med forskellige betydeligheder og deraf forskellige betydninger.

Jens Kjærums

Dernæst gav Jens Kjærums, direktør for virksomheden Dictus, en række eksempler på, hvordan et videnskabeligt udviklet program med talegenkendelse, taleassistenter og talekommandoer i dag kan træde i stedet for det at skulle nedskrive en tekst. Ideen bag Dictus er, at vi i praksis taler hurtigere, end vi kan skrive. Derfor kan programmet være en

stor hjælp for dem, der enten skal skrive meget eller bare har svært ved at skrive, uanset mængden. Når det gælder om at genkende daglig tale – uden fejl, er Dictus det mest præcise program på markedet med et præcisionsniveau på op mod 98 %. Men niveauet er dog betinget af, at du gør dig tilstrækkeligt forståelig, at du taler roligt, med korrekt og tydelig udtale. Desuden må du heller ikke være helt fremmed for Dictus. Den skal være i stand til at genkende netop din stemmeføring. Med andre ord: begge parter skal være forberedt og optrænet, hvis resultatet skal blive optimalt.

Det har taget mange år at komme så vidt og har krævet indsamling af et enormt materiale af sprogdata. Bl.a. er samtlige referater fra Folketinget gennem de seneste elleve år blevet digitalt bogført. Det kører altså derudad, selv om det nok er for tidligt at skrive en nekrolog for alverdens personlige computere og deres forskellige tastaturer.

Kim Escherich og Martin Ruby

Et computergenereret skakspil kan allerede nu banke verdensmesteren i skak, og en dreven debattør skal gøre sig mere og mere umage, hvis han eller hun skal kunne hamle op med en maskine, der er programmeret til at diskutere. Den næste foredragsholder, Kim Escherich, arbejder til daglig med teknologidreven innovation, digitalisering og teknologi i giganten IBM, og han leverede et forsvar for den digitale intelligens. Mens menneskets hjerner har deres naturlige biologiske begrænsning, har forskningen i kunstig intelligens et udviklingspotentiale, som vi næppe forestiller os. Det kan komme til at gavne os på en lang række områder, f.eks. inden for medicin og sygdomsbekæmpelse.

Martin Ruby er chef for Facebooks aktiviteter i Norden og Benelux-landene, og han skulle forsvare de såkaldte fællesskabsregler, som hans arbejdsgiver har indført for, hvad brugere må – og især ikke må – dele med hinanden. Ikke nogen nem opgave. Ruby indrømmede, at Facebook i kraft af sin enorme udvikling er blevet til meget mere, end dette online-baserede sociale netværk oprindeligt var skabt til. Foretager Facebook ikke en løbende kontrol og oprydning med det, der bliver lagt ud, vil alt for meget 'skidt', som han kaldte det, sprede sig. Så når noget

fjernes, er det med velberåd hu, bl.a. for undgå såkaldt digital mobning, og at nogen stødes. Der foregår en løbende tilpasning eller justering, alle bliver klogere, og Facebook ved godt, at nøgenhed ikke er helt det samme i billedkunsten som f.eks. i pornografi og lignende fotografisk materiale. Ofte er det konteksten, der afgør billeders moralske værdi. To gange årligt udgiver Facebook en rapport over, hvor meget der bl.a. er fjernet.

Camilla Mehlsen og Vincent F. Hendricks

Så var det Camilla Mehlsens og professor Vincent F. Hendricks' tur til at fortælle, hvordan man bør opføre sig – sprogligt, når man færdes på de sociale medier. *Digital dannelse* kaldte de denne disciplinerede og empatiske sproglige adfærd, som de efterlyser og i øvrigt har udgivet en bog om. For det er vigtigt at kunne kontrollere det sprog og de tiltaleformer, man bruger, hvis man vil undgå, at nogen føler sig mobbet eller stødt. Bl.a. skal man være opmærksom på de negative konsekvenser af det, man *liker*, måske i en hånd vending. De to foredragsholdere anbefalede, at man som udgangspunkt udviser større hensynsfuldhed og tænker mere positive tanker om den, der måske er ens modpart, og som man i grunden slet ikke kender.

Sprogpriserne

Arrangementet sluttede med uddelingen af fem sprogpriser, suppleret af motiveringstaler. Igen var temaet det digitale sprog. Priserne for bedste e-mail gik til Metroselskabet A/S og Hovedstadens Letbane. Prisen for bedste hjemmesidetekst gik til skat.dk, bl.a. fordi departementet havde givet plads til mere humor. Derudover vandt Politiet for årets bedste tekst på sociale medier. Uden for kategori var der priser til *Lej et Lig* og *3F*. *3F* fik prisen for en reklamefilm, *OG DET ER DAAANMARK*, der advarede mod den stigende ulighed i samfundet. Udlejningsselskabet *Lej et Lig* blev fremhævet og belønnet for at henvende sig til sine brugere i en levende og selvironisk tone. Hvad andet skal man mene om en legende sætning som

Flyttebil fra 350 kr. Det handler om at tømme din lejlighed, ikke din bankkonto? ■

Språkförsvarets to priser uddelt

Michael Bach Ipsen @ mbi@modersmaalselskabet.dk

Vores svenske søsterforening uddeler to priser, en hæderspris og en skampris.

Traditionen tro uddelte vores svenske søsterforening Språkförsvaret to priser på deres generalforsamling i Stockholm den 30. marts.

Hædersprisen gik til Terminologicentrum (TNC), som siden 1941 har arbejdet med svensk fagterminologi ved at bearbejde og forbedre fagtermer inden for forskellige fagområder. TNC har udarbejdet adskillige ordlister inden for forskellige områder. Deres undersøgelser har ledt til vigtige distinktioner mellem nærliggende begreber, og TNC har i tidens løb anbefalet mange af de termer, som i dag tages for givet, f.eks. *plast* og *dator*.

Der findes termbanker på EU-niveau, og disse har TNC tilført 120.000 svenske termer, ligesom TNC grundlagde Rikstermbanken (se <http://www.rikstermbanken.se>) med tusindvis af ord på svensk og andre sprog.

TNC har også haft en vigtig rolle i terminologiundervisningen ved højere læreanstalter og

i EU til gavn for oversættere, tolke, lingvister og sprogkonsulenter.

En tydeligt berørt Anna-Lena Bucher (terminolog ved TNC 1973–2000, adm. dir. 2000–2014) tog imod hædersprisen. I takketalen fortalte hun, at TNC desværre blev offer for forskellige ideologiske beslutninger og stækket af omstruktureringer og manglende eller fejlslagen finansiering. Mens Språkrådet fører Rikstermbanken videre, har ildsjælene fra TNC stiftet den nye forening Teknologiframjandet (<https://terminologiframjandet.se>).

Skamprisen *anglofånen* gik til Internationella Engelska Skolan (IES), som har kommercielt drevne skoler i adskillige svenske byer. IES har en meget høj andel af engelsksproget undervisning og tolker også kravet om undervisning på svensk lovlige frit ifølge Språkförsvaret, som finder det kritisabelt, at IES med substantiel offentlig økonomisk støtte er med til at forringe svenskundskaberne. Det har vist sig, at undervisning af svenske børn på engelsk *ikke* forbedrer deres engelskkundskaber i nævneværdig grad, mens det forringer deres modersmålskompetence væsentligt. ■

Michael Bach Ipsen, der deltog som Modersmål-Selskabets repræsentant i Språkförsvarets generalforsamling, præsenterede Modersmål-Selskabets årbog *Ord og naboer i Norden – Nordisk nabosprogforståelse* og fik også lejlighed til at forære prisvinderen Anna-Lena Bucher et eksemplar af den. Blomsterne blev overrakt af bestyrelsesmedlem i Språkförsvaret Kajsa Pehrsson.

Spændende buket af sproglomster pirrer sanserne

Andrea Krüger Holm @ andrea.kruger.holm@gmail.com

Andrea Krüger Holm, der er cand.mag. i Musikvidenskab og Dansk og cand.mus. i Musikpædagogik med Klassisk Korledelse fra Det Jyske Musikkonservatorium, præsenterer og vurderer her Ebbe Preislers og Klaus Albrechtsens sprogmusikalske billedbog.

Ebbe Preislers *Skrivekløe* præsenterer et subjektivt og finurligt udvalg af danske tekster i form af digte, uddrag fra noveller og artikler m.m., som på hver sin måde pirrer, inspirerer og kilder sproget og sanserne. Der er 1–3 tekster pr. forfatter, og

Har du betalt kontingent for 2019?

Kontingent for 2019 blev opkrævet via Betalings-service i maj med betaling i begyndelsen af juni for jer hvis e-mailadresse vi ikke kendte. Tidligere på året udsendtes kontingentopkrævninger til jer hvis e-mailadresser vi kender. Vi beklager hvis du har fået to opkrævninger. Man skal naturligvis kun betale én gang. Rigtig mange har betalt af sig selv eller som reaktion på kontingentopkrævningerne. Det glæder os!

Bemærk at ikke alle er kontingentpligtige; det gælder bl.a. prismodtagere og æresmedlemmer.

Er du i tvivl om du har betalt, eller om vi har din

som hovedregel er der en tekst og et billede pr. opslag. Hvert tekstuddrag er ganske kort, og udvalget er ikke ordnet efter kronologi, hvorfor ældre og nye tekster står overfor hinanden. Det gør læseren nysgerrig efter at læse mere, ikke mindst fordi nogle af forfatterne er kendte, mens andre er helt ukendte. Det virker godt, at de fleste tekster er stramt beskåret, så man kun får en forsmag på dem, men andre gange føles det overfladisk og forjaget at udelade noget, fx i digte. Nogle er gengivet i deres helhed fordelt over flere sider, mens andre mangler et par strofer, og man kan som læser undre sig over denne inkonsekvens.

Hver tekst er illustreret på skønneste vis af tegneren Klaus Albrechtsen. Sammenstillingen af tekster og billeder giver mere ro og fordybelse til hvert opslag, idet Klaus Albrechtsens tegninger er humoristiske og formidler eller fremhæver enkelte detaljer i teksterne. Men det er særligt den sproglige sanselighed og mangfoldighed, der er bogens styrke, idet man som læser bliver opmærksom på sprogets melodi og rytme; man kan høre, hvordan forfatterne smager på og leger med ordene. Den kan varmt anbefales! ■

Ebbe Preisler: *Skrivekløe*. Forlaget Underskoven, 2018. 203 s. 199 kr. ISBN: 978-87-93610-58-3.

e-mailadresse, så kontakt sekretariatet. Sekretariatet er helt lukket i uge 28–30 og har længere ekspediti-onstid i juli og august idet det kun er åbent af og til.

Vi beder jer der endnu ikke har betalt kontingent, om at gøre det med det samme. Overfør 250 kr. til vores konto i Danske Bank: 9570-6676901, eller betal via MobilePay til Modersmål-Selskabets nr.: 35556. Husk endelig at anføre medlemsnummer (som står ovenover navnet her på bagsiden).

Modersmål-Selskabet takker hjerteligt for den støtte vi får både fra vores medlemmer og fra en række fonde. **R.**

Ny plaij å synnejysk*

Michael Bach Ipsen @ mbi@modersmaalselskabet.dk

Det kom som en overraskelse, da sanger og sangskriver Rikke Thomsen med inspiration i Allan Olsens *Jøwt* satte Sønderjylland og sønderjysk på det danske musikkort. Rikke er netop blevet cand.mus. i guitar og sang fra Det Jyske Musik-konservatorium, Aalborg, og har tidligere spillet og udgivet musik på engelsk under pseudonymet R.NOOR. På sin nye plade *Omve'n Hjemve* synger hun seks sange på dialekt, som hun akkompagnerer på guitar, om forholdet til sin hjemstavn. Dialekten er dog ikke kraftigere, end at man som ikke-indfødt kan forstå det meste. Eksempelvis er udtalen af *København* nærmere rigsdansk end det sønderjyske *Køffenhavn*.

Rikkens ønske med pladen er *at bidrage til en sønderjysk sangskat, der kan blive et samtaleemne ved kaffebordet hos de ældre, noget at smile i bilen over på køreturen hos de unge – og en måde at præsentere synnejysk på for forældre til små børn*. Dette ønske, der ligesom inspirationen fra *Jøwt* fremgik af et interview i TV Syd, deler vi i Modersmål-Selskabet.**

I forbindelse med udgivelsen udtalte hun til TV Syd, at *dialekten bidrager med en helt ægte nærhed og noget mere sårbart*, og det kommer i den grad til udtryk i musikken.

I *Åltins koldt i København* kan man mærke tungsindet, der følger med, når man er ensom i en fremmed storby, og beskrivelsen af ulykkelig kærlighed bliver ganske jordnær i *Hvem sku' ha' troij (æ heller' ville ha' et par å æ hoij)*. Til gengæld præsenterer den muntre *Mojn når vi komme (Mojn når vi gæ)**** det, som man går glip af ved at skynde sig forbi Sønderjylland:

*Vi er aldrig først for, når I tøs I vil langs
Men det er her, I køe forbi, når I skal ned æwe
æ grans'*

* Anmeldelsen er skrevet og redigeret, inden Rikke Thomsen blev valgt som årets modtager af Modersmål-Prisen.

** »28-årig udgiver album på sønderjysk« 2. april 2019. <https://www.tvsyd.dk/artikel/udgiver-album-paa-soenderjysk-det-er-som-vaere-noegen>

*** »Mojn når vi komme« 28. marts 2019. <https://youtube.com/watch?v=db0TXtfx2M>

6 sange å synnejysk. Det æ hva do hee holde i din hand. Og det æ æ glisj ve at do ger. æ hof do ve del æ sange me din venne og familie - å at I å ve syng 'em sammen og å den nå' hold æ sproch i liv åltins.

Min størst tak ge te Bettina. Un de, ingen musik i me. Ekersberg Friskole & Helene Mulvad. Rasmus Erik. Martin Krarup og Lucas Illanes.

Min søste Mie for å ha hjulpen me æ sange og min far å stedmor for å ha låj me ho hjem emens æ ha skrem æ musik.

West af ålt: tak te min Mono & Mofa. æ eløke jer og den her CD æ for jer.

Rikke Thomsen

Følg me vi'e her: www.facebook.com/rikkehomsenmusik

Fotos: cover - bagside: privat // indlag: Thims Anella

Rikke er sønderjyde i hjertet og slår over i dialektten, så snart hun kommer hjem:

*Du kan hœ, æ slæ æwe, så snart æ er hjemm'
For hjerte å dansk sproch, du er min mors stemm'*

Dialekten udtrykkes med en kraftfuld, ren og klar sangstemme ledsaget af et velkomponeret og velklingende varieret guitar-spil, som man kan lytte til, mens man drømmer sig til Sønderjylland.

Jeg savnede kun et indstik med sangteksterne, når de nu er så væsentlig en del af konceptet, men det forlyder, at et hæfte med sangtekster og noder er i støbeskeen.

Mit eneste egentlige kritikpunkt går på den mangelfulde emballering, som resulterede i, at fligene i cd-holderen var knækket undervejs. Det var rent held, at ikke også æsken havde taget skade. ■

Vejl. pris: 70 kr. + evt. porto. Købes hos købmanden i Blans eller ved at sende mail til rikkehomsenmusik@gmail.com.

Sprog og dialekter i grænselandet

Lørdag den 5. oktober 2019 kl. 9–16 på Askov Højskole i Vejen

Modersmål-Selskabet inviterer hermed til konferencen *Sprog og dialekter i grænselandet*, som vi arrangerer i samarbejde med Askov Højskole med støtte fra Verein Deutsche Sprache og en række fonde.

Konferencen byder på en række foredrag om grænselandets sprog og dialekter samt et musikalsk indslag ved sønderjyden Rikke Thomsen, der modtager Modersmål-Prisen den 15. september 2019. Det er målet at præsentere sprogene og dialekterne for hinanden både ved at give prøver på dem og ved at tale om dem.

Ved grænsedragningen i 1920 opstod det tyske mindretal nord for grænsen og det danske mindretal syd for den. Derudover tales der på begge sider af grænsen danske dialekter og nedertysk og på den tyske desuden frisisk.

Indlæggene præsenteres på dansk eller tysk og tolkes eller præsenteres med oversættelser.

Sæt kryds i kalenderen, og tilmeld dig på <https://bit.ly/konference-5-oktober/>

Der er mulighed for at købe frokost og kaffe, der skal bestilles og betales via linket nedenfor, men ikke for at overnatte på Askov Højskole.

Al henvendelse vedrørende konferencen – bortset fra tilmeldinger – skal ske til konferencelederen.

Konferenceleder: Cand.mag. Ulla Weinreich: usw@modersmaalselskabet.dk.

Modersmål-Selskabet er ligesom alle deltagende organisationer en almennyttig og ikke-kommerciel forening.

Bekræftede talere (evt. ændringer vil fremgå af tilmeldingssiden)

Konferenceleder, næstformand i Modersmål-Selskabet, cand.mag. Ulla Weinreich: *Velkommen til konferencen*

Forstander Rikke Holm: *Velkommen til Askov Højskole*

Formand for Modersmål-Selskabet, dr.theol. Georg Adamsen: *Modermaal-Selskabet, præsentation*

Bestyrelsesmedlem, dr. Reiner Pogarell, Verein Deutsche Sprache (på tysk)

Generalsekretær Jens A. Christensen, Sydslesvigsk Forening: *Det danske mindretal og dansk i Sydslesvig*

Marianne Ehlers og Heiko Gauert, Niederdeutschsekretariat und Bundesraat für Nedderdüütsch: *Nedertysk i fortid og nutid (på nedertysk og højtysk)*

Sanger, cand.mus. Rikke Thomsen: *Tre sange på synnejysk*

Prof., dr. Elin Fredsted, Europa-Universität Flensburg: *Synnejysk (indledning på synnejysk, ellers rigsdansk)*

Lektor, dr. Anne-Marie Fischer-Rasmussen, Læreruddannelsen Aalborg, UCN, vds-regionaller: *Tyskundervisningen i Danmark (diskussion på dansk og tysk)*

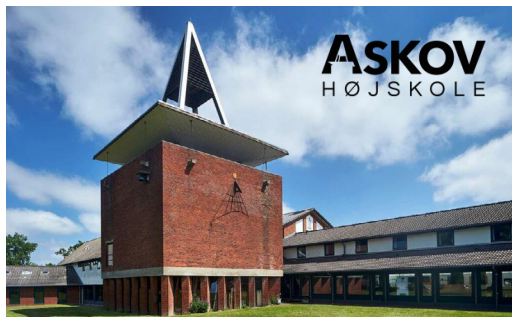
Seniorforsker, cand.mag. Jørgen Schack: *Dansk Sprognævn*

Cand.mag. Anna Marbjerg: *Min modersmål er tysk. Tosprogede børnehavebørns sprogvvalg i grænselandet*

Lektor, ph.d. Malene Monka, Københavns Universitet: *Sprogskifte gennem tre generationer, fra synnejysk til rigsdansk*

Obligatorisk tilmelding på <https://bit.ly/konference-5-oktober/>

Lørdag den 5. oktober 2019 kl. 9–16 · Askov Højskole, Maltvej 1, 6600 Vejen

Verein
Deutsche
Sprache

Modersmål-Selskabet
Selskabet for bevarelse og udvikling af det danske sprog

Rikke Momo

For at fejre udgivelsen af *Omve'n Hjemve* lavede Rikke Thomsens barn-domsby, Blans, flagallé forbi hele Eckersberg Børneunivers, hvor Moders-mål-Prisen uddeles søndag den 15. september 2019 kl. 12-14.

Modersmål-Prisen 2019

Modersmål-Prisen uddeles i år til en meget lovende debu-tant, sanger/sangskriver og guitarist, cand.mus. Rikke Mølbæk Thomsen. I 2019 har flere af Modersmål-Selskabets aktiviteter samlet sig om dialekterne: dialektarrangementet (se s. 11), dialektartikler (se s. 12 i dette nummer) – og en ny dialektårbog vi omtaler i næste nummer, samt sprog-konferencen den 5. oktober (se s. 19).

Rikke Thomsen er vist den første der udgiver et album på søn-derjysk: *Omve'n hjemve* (se s. 20). Prismodtageren er en erfaren musiker, men også en følsom digter der har taget såvel den søn-derjyske befolkning som medierne med storm. Rikke håber al-bummet vil bidrage til den sønderjyske sangskat (se s. 18).

Prisoverrækkelsen finder sted på Eckersberg Friskole i Blans søndag den 15. september 2019 kl. 12-14.

Bestil gratis billet på <https://bit.ly/prisoverraekelse-2019/>. **R.**

Kalender

- 15. september kl. 12-14: Overrækkelse af Modersmål-Prisen
- 5. oktober kl. 9-16: Sprogkonferencen *Sprog og dialek-ter i grænselandet* på Askov Højskole
- 27. november: 40-årsjubilæumsfest med årbogspræ-sentation i København

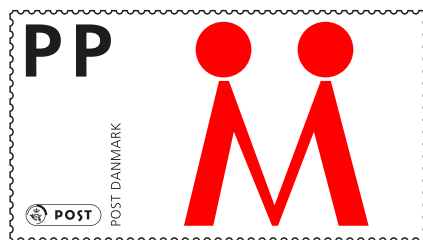
E-mailadresser efterlyses

Hvis du bruger e-mail, men ikke får elektroniske nyheds-breve m.m. fra os, har vi sikkert ikke din e-mailadresse. Er du medlem og ønsker du at få vores nyhedsbreve, så indsend din e-mailadresse til os via <http://bit.ly/send-os-e-mailadresse!>

Alle andre er meget velkomne til at bestille nyhedsbrevet via <https://bit.ly/faa-ms-nyt!> **R.**

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk

Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Afsender: Modersmål-Selskabet, Sekretariatet v. Georg S. Adamsen, Kærvænget 28A, Gl. Sole, 8722 Hedensted